

# Ko 'eku palani fononga

Ko e Palani Ngāue ko eni ko e taimi ke ke fekumi ki he ngaahi me'a 'oku ke sai'ia ai, ngaahi me'a 'oku ke poto ai, pea mo e ngaahi ngāue 'oku ke fie 'ilo ki ai. 'Oku 'ikai ha tali 'oku tonu pe hala - ko ho'o ngaahi fakakaukau' pē. Fakafonu 'a e konga takitaha 'aki ha'o tohi pe valivali'i. Kamata 'i he ngaahi konga 'oku faingofua taha kiate koe'.

---

## Fakamatala fakataautaha

'Oku kau ai ho'o anga fakafonua, fāmili, mo e feitu'u 'oku ke nofo ai.

**Ko hoku  
hingoa**

---

### Ko 'eku community

Tohi pe valivali'i 'a e komiuniti 'oku' ke kau kiai - ko hai 'oku 'i ai, pea 'oku fēfē hono faka-fotunga?  
'Oku ke nofo 'i fē (hangē ko ha kolo lahi pe ko e ngaahi feitu'u 'uta)?

---

Te ke fakamatala'i fēfē ho'o komiuniti ki ha taha 'oku 'ikai ke ne 'ilo koe?

## Ngaahi 'ulungaanga lelei

'Oku fakamatala'i 'e he ngaahi 'ulungaanga fakafo'ituitui 'a e anga 'o 'ou ko ha tokotaha. Fili 'a e ngaahi lea 'oku lelei taha ki hono fakamatala'i koe; hangē ko e anga'ofa, anga-lelei, falala'anga, fakafiefia, mo e anga-fakakaume'a.

| Tonu/fakapatonu                  | Anga'ofa                | Loto hounga'ia                     | Faitotonu                 |
|----------------------------------|-------------------------|------------------------------------|---------------------------|
| Mateaki'i                        | Mā                      | Fakafekau'aki                      | Ngāue lelei fakataha      |
| 'Aonga/faka'aonga'i lelei e 'ilo | Fakamāatoato            | Mālohi                             | Ongo'i ngofua/ongo ngofua |
| Tokanga                          | Nima homo/loto foaki    | Loto to'a                          | Mou'i vilitaki            |
| Falala'anga                      | Lēlea/Sai'ia he Talanoa | Fiefia 'i he feohi mo e kakai kehe | Longomo'ui                |
| Anga kātaki                      | Tauhi taimi             | Faingofua ke fetu'utaki mo liliu   | Loto mālohi               |
| Fakakaukau fakafo'ou             | Anga fakafeohi          | Fili totonu                        | Anga nonga                |
| Falala'anga                      | Fakafiefia/Fakaoli      | Anga fakakaume'a                   | Anga lelei                |

Fili 'a e 3-5 'o ho'o ngaahi 'ulungaanga lelei mahu'inga taha mei he lisi. Kapau 'oku 'i ai ha ngaahi 'ulungaanga kehe 'oku 'ikai 'i he lisi', tănaki atu foki mo ia.

## Fekau'aki moau

Ko e konga ko eni 'oku fekau'aki mo e fekumi mo e 'ilo'i lelei koe. Te ke lava 'o 'eke kiate koe pē:

- Ko e hā 'a e ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate au?
- Ko e hā 'a e ngaahi me'a 'oku ou sai'ia 'i hono fai?
- Ko e hā 'a e ngaahi taukei mo e 'ilo 'oku ou ma'u?

Fakakakato 'a e ngaahi konga 'i lalo ke tokoni ki hono 'ilo'i lahi ange ho'o ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate koe, ho'o ngaahi me'a 'oku ke manako ai, mo ho'o ngaahi lavame'a kuo ke a'usia.

### Ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate au (poutuliki)

'Oku fakahaa'i 'e ho'o ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate koe 'a e ngaahi me'a 'oku mahu'inga taha 'i ho'o mo'ui'. 'Oku nau tataki ho'o ngaahi fili pea lava ke nau faka'ai'ai koe. 'E lava foki ke tokoni ho'o ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate koe ke ke fili 'a e fa'ahinga ngāue pe ngaahi 'ekitiviti' 'oku fe'unga lelei mo koe.

Fili mei he ngaahi me'a 'oku hā 'i lalo' pe tănaki atu ho'o ngaahi me'a mahu'inga pē 'a'au.

| Tokoni ki hoku komiuniti/marae/siasi            | Fili tau'atāina                                       |
|-------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|
| Ko 'eku anga fakafonua mo e ngaahi tukufakaholo | Hoko koha fa'ifa'itaki'anga lelei ki he ni'ihiki kehe |
| Fai 'eku ngaahi fili pē 'a'aku                  | Ma'u pa'anga 'i he kaha'u                             |
| Fai ha ngaahi me'a fo'ou mo fakalakalaka ai     | Tokanga'i mo malu'i 'a e 'ātakai                      |
| Fokotu'u mo a'usia 'a e ngaahi taumu'a          | [Ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate au (poutuliki)]     |
| Ma'u ha fakakaukau lelei                        | [Ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate au (poutuliki)]     |
| Anga fakatupu fakakaukau fakafo'ou              | [Ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate au (poutuliki)]     |

Fili 'a e 3 ki he 5 'o e ngaahi me'a 'oku mahu'inga kiate koe pea tohi ia 'i he feitu'u 'oku fakaava 'i lalo'.

### Ngaahi me'a 'oku ou manako ai

'Oku fakamatala'i e he ngaahi me'a 'oku ke manako ai 'a e ngaahi me'a 'oku ke sai'ia 'i hono fai 'i he 'apiako pē 'i 'api. Fili mei he ngaahi me'a 'oku hā 'i lalo 'a e ngaahi me'a 'oku ke fiefia 'i hono fai pe 'oku ke fie 'ilo ki ai. Pē te ke lava 'o fakakakato 'a e sivi "Interest Quiz" 'i he Tahatū Career Navigator ke ke ako lahi ange fekau'aki mo ho'o ngaahi me'a 'oku ke manako ai.

The interest quiz

|                                        |                                                      |                                              |
|----------------------------------------|------------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| Va'inga netipolo                       | Fānifo                                               | Va'inga sipoti                               |
| Tokoni 'i he Marae                     | Faitā, me'a faitā                                    | Kapa Haka                                    |
| Kakau 'i tahi                          | Tau'olunga (tisiko)                                  | Heka pasikala                                |
| Kuki/fei me'atokoni                    | Fanongo hiva                                         | Monomono mo e langa (tufunga)                |
| Tā Fakatātā                            | Va'inga keimi/tv                                     | Tō ngoue                                     |
| Tā Hiva/manako ki he fanongo hiva      | Taimi fakafeohi mo e kaungāme'a mo e fāmili          | Ngaohi siueli hangē koe mama, vesa moe kahoa |
| Hiva                                   | A'alo vaka                                           | [Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]              |
| Tauhi fanga monumanu                   | Toutai                                               | [Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]              |
| Heka hoosi                             | Ngāue 'i he Kōmipiuta                                | [Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]              |
| Fa'u Tufunga pe Ngaahi Ngāue Nimamea'a | Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Polokalama mo e Me'a ke Fai | [Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]              |
| Lue 'i he vaotā pe mou'nga             | Tānaki Koloa mo e Ngaahi Me'a pē                     | [Ngaahi me'a 'oku ou manako ai]              |

### Ngaahi taukei

Ko e taukei ko e malava ke fai ha me'a. 'I he hokohoko atu 'a e taimi, 'oku tau ako ai ha ngaahi taukei fo'ou pe fakalakalaka'i 'a e ngaahi taukei kuo tau ma'u. Fili mei he ngaahi taukei 'i lalo 'a e ngaahi me'a 'oku ke fiefia 'i hono fai pe 'oku ke poto ai.

#### 'Oku ou sai'ia he:

|                                                                  |                                                                      |
|------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|
| Fakakakato 'eku ngāue 'i he taimi kuo tuku mai                   | Sivisivi'i 'a e ngaahi fakakaukau mo fai ha ngaahi tesi              |
| Fakamatala'i 'eku ngāue ki he ni'ihiki kehe                      | Monomono ha ngaahi me'a pe 'ilo'i 'a e palopalema                    |
| Akoako pe ako ngāue ke toe lelei ange                            | Kau 'i ha timi pe kalapu                                             |
| Palani mo fokotu'utu'u ha ngaahi 'ekitiviti                      | Kau 'i he ngaahi talanoa mo e fetalanoa'aki                          |
| Lea ki ha kakai 'i ha kulupu                                     | Lea 'i ha lea kehe                                                   |
| Ngāue'aki ha me'angāue ke ngaohi pe monomono ha me'a             | Ngāue'aki 'a e ngaahi fakatātā ke vahevahe ai 'a e ngaahi fakakaukau |
| Tauhi fanga monumanu                                             | Taki ha kulupu                                                       |
| Tā fakatātā pe valivali                                          | Teuteu'i mo ngaohi 'a e me'atokoni                                   |
| Fai ha fakatotolo mo kumi 'a e ngaahi fakamatala 'oku ou fiema'u | [Tānaki atu 'eku ngaahi taukei]                                      |
| Tō mo tauhi 'a e 'akau                                           | [Tānaki atu 'eku ngaahi taukei]                                      |
| Fokotu'utu'u ha va'inga mo e ngaahi kaungāme'a                   | [Tānaki atu 'eku ngaahi taukei]                                      |

Tohi hifo 'a e ngaahi taukei 'e 3 'oku ke sai'ia taha ai pea fakamatala'i 'a e 'uhinga na'a ke fili ai kinautolu.

#### Taukei 1

#### Taukei 2

#### Taukei 3

## Ngaahi Lēsoni Ako

‘Oku fa’a fakahaa’i ‘e he ngaahi lēsoni ‘i he ako’anga ‘oku ke manako ai ‘a ho’o ngaahi me’a ‘oku mahu’inga kiate koe, poto’i ngāue (taukei), mo e ngaahi me’a ‘oku ke sai’ia ai.

Tohi ‘a e ngaahi lēsoni ‘oku ke ako ‘i he ako’anga ‘i lalo pea fakamatala’i ‘a e ‘uhinga ‘oku ke sai’ia ai.

| Hingoa ‘o e Lēsoni ‘ | ‘UHINGA ‘OKU OU SAI’IA AI ‘I HE LĒSONI KO ‘ENÍ |
|----------------------|------------------------------------------------|
|                      |                                                |
|                      |                                                |
|                      |                                                |
|                      |                                                |
|                      |                                                |
|                      |                                                |

## Fie ‘Ilo ki he Kaha’u faka-ngāue’

Ngaahi fakakaukau ki ha ngāue kuo u fanongo ki ai pea ‘oku ou fie ako lahi ange ki ai. ‘Alu ki he Tahatū ke ke ako lahi ange fekau’aki mo e ngaahi fa’ahinga ngāue kehekehe.

[Explore career ideas](#)

[Video library](#)

| Hingoa ‘o e Fakakaukau ki ha kaha’u faka-Ngāue | Ko e hā ‘oku ou fie ‘ilo ai fekau’aki mo e ngāue ko ení?          | ‘Oku ou fie ‘ilo ki he ngāue ko ení koe’uhi ko e:                                                                                                                                 |
|------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Fa’ifa’itaki’anga: ‘Enisinia (Engineer)</i> | <i>Fa’ifa’itaki’anga: Ko e hā ‘a e ngaahi me’a ‘oku nau fai’?</i> | <i>Fa’ifa’itaki’anga: Na’e ha’u ha ‘enisinia ki he ‘apiako ‘o talanoa fekau’aki mo hono fa’u ha ngaahi me’a faka’ofo pea na’e faka’ai’ai ai ‘eku fie ‘ilo ki he ngāue ko ení.</i> |
|                                                |                                                                   |                                                                                                                                                                                   |
|                                                |                                                                   |                                                                                                                                                                                   |
|                                                |                                                                   |                                                                                                                                                                                   |
|                                                |                                                                   |                                                                                                                                                                                   |
|                                                |                                                                   |                                                                                                                                                                                   |

## ‘Eku ngaahi taumu’a

Ko e taumu’a ko ha me’a ‘oku ke fie a’usia. ‘Oku hangē ia ko ha taumu’a/taketi ‘oku ke feinga ki ai. ‘Oku tokoni ‘a e ngaahi taumu’a ni ke ke tokanga ki he me’a ‘oku ke fie a’usia, fa’u ha palani, pea hokohoko atu ho’o Fakalakalaka ki mu’a.

Ko ha ngaahi fakatātā eni ‘o e ngaahi taumu’a te ke lava ‘o ngāue ki ai ‘i he ta’u ni:

- ‘Oku ou fie ‘ahi’ahi’i ha ngaahi ako fo’ou.
- ‘Oku ou fie fekumi ki he ngaahi me’a ‘oku ou poto ai.
- ‘Oku ou fie ‘ilo ki ha ngaahi ngāue fo’ou.
- ‘Oku ou fie ‘ilo’i ‘a e ngaahi me’a ‘oku ou manako ai ‘i he ta’u ni.

---

### ‘Eku taumu’a

---

## Ngaahi sitepu hoko

Ko e ngaahi sitepu eni te ke fakahoko ke ke a’usia ai ho’o ngaahi taumu’a’. ‘E lava ke toe liliu pe fakafo’ou ‘a e ngaahi sitepu ko eni ‘i he taimi ‘oku fiema’u ai. Ko e ngaahi fakatātā ‘o e ngaahi sitepu hoko atu:

- Kau ki he kulupu Kapa Haka ‘i he ‘apiako.
- Tohi ha lisi ‘o e ngaahi me’a ‘oku ou fiefia ‘i hono fai pea ‘oku ou poto ai.
- ‘Eke ki hoku fāmili (whānau) fekau’aki mo ‘enau ngaahi ngāue.
- ‘Ahi’ahi’i ha ngaahi ‘ekitiviti fo’ou kuo te’eki ke u fai, hangē ko e coding pe tā tā ha kitā’.

---

### Ko ‘eku sitepu hoko

---

## Ko hai e lava ke tokoni mai kiate au?

Ko hai ha taha ‘e lava ke tokoni mai ki he’eku sitepu hoko:

---

### Hingoa

---

## Fakakaukau hoko/fakakaukau fakafoki

Vakai ki ho’o Palani Fononga’. Ko e hā ha me’a ‘e taha ‘oku ke fie ako pe ‘ahi’ahi’i kimu’a ‘i he ta’u kaha’ú? *Fa’ifa’itaki’anga:* ‘Oku ou fie ‘ahi’ahi’i ha ‘ekitiviti fo’ou, hangē ko e kau ki he kau hiva ‘a e ‘apiako’.